

[itobiad], 2019, 8 (2): 1050/1070

Bir Akademisyenin Çocuk Edebiyatına Katkısı: Yeşil Gözlü Kardan Adam'da Bağlaşıklık, Bağdaşıklık ve Üst Yapı Görünümleri

The Contribution of an Academician to Children's Literature:
Cohesion, Coherence and Superstructure Appearances in "Yeşil Gözlü Kardan Adam"

İzzet ŞEREF

Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi/Eğitim Fakültesi
Dr., Tokat Gaziosmanpaşa University/Faculty of Education
izzet.seref@gop.edu.tr
Orcid ID: 0000-0002-2379-1373

Beytullah KARAGÖZ

Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi/Eğitim Fakültesi
Dr., Tokat Gaziosmanpaşa University/Faculty of Education
beytullah.karagoz@gop.edu.tr
Orcid ID: 0000-0003-2966-8226

Goncagül KAŞAVEKLİOĞLU

Y. Lisans Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniv. Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Graduate student, Tokat Gaziosmanpaşa Univ. Graduate School of Education
kasavek_93@hotmail.com
Orcid ID: 0000-0002-0127-2177

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 18.02.2019
Kabul Tarihi / Accepted : 21.03.2019
Yayın Tarihi / Published : 12.06.2019
Yayın Sezonu : Nisan-Mayıs-Haziran
Pub Date Season : April-May-June

Atıf/Cite as: ŞEREF, İ, KARAGÖZ, B, KAŞAVEKLİOĞLU, G. (2019). Bir Akademisyenin Çocuk Edebiyatına Katkısı: Yeşil Gözlü Kardan Adam'da Bağlaşıklık, Bağdaşıklık ve Üst Yapı Görünümleri. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8 (2), 1050-1070. Retrieved from <http://www.itobiad.com/issue/44987/528675>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 - Karabük University, Faculty of Theology, Karabük, 78050 Turkey. All rights reserved.

Bir Akademisyenin Çocuk Edebiyatına Katkısı: Yeşil Gözlü Kardan Adam'da Bağlaşıklık, Bağdaşıklık ve Üst Yapı Görünümleri

Öz

Çocuk edebiyatı alanında kuramsal ve yazınsal çalışmaları olan bilim adamlarından biri de Tacettin Şimşek'tir. Şimşek, Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümünde görevli olup Uçan At Yayınları'nın yazar ve editör kadrosundadır. Bu çalışmada Şimşek'in Dersdestek Yayıncılık 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Doğa ve Evren temasında yer alan "Yeşil Gözlü Kardan Adam" adlı okuma metninin, metindilbilimsel ölçütler göz önünde bulundurularak, metnin görünür yapısını oluşturan birimlerinden hareketle metinsellik durumunun belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma nitel araştırma desenlerinden olan doküman incelemesine göre tasarlanmıştır. Verilerin toplanmasında Aydın ve Torusdağ'ın (2014) geliştirmiş oldukları 'metnin yapısı' içerikli şablon kullanılmıştır. Şablonda metin, yapı bakımından küçük ölçekli yapı, büyük ölçekli yapı ve üst yapı şeklinde üç alt başlıkta ele alınmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre metnin, metinsellik ölçütleri açısından ders kitaplarında okutulabilecek niteliklere sahip olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Bağdaşıklık, Bağlaşıklık, Metindilbilim, Tacettin Şimşek, Türkçe ders kitabı.

The Contribution of an Academician to Children's Literature: Cohesion, Coherence and Superstructure Appearances in "Yesil Gozlu Kardan Adam"

Abstract

Tacettin Simsek is one of the scientists who have theoretical and literary studies in the field of Children's Literature. Working in Ataturk University Kazim Karabekir Faculty of Education Department of Turkish and Social Sciences Education; Simsek is among the authors and editors of Ucan At Publications. In this study, it is aimed to determine the textuality of the reading text, "Yesil Gozlu Kardan Adam" by Simsek, which is included in the theme of Nature and Universe in the 7th Grade Turkish Textbook published by Dersdestek Publications based on the textological criteria and the units constituting the visible structure of the text. The study was designed according to document review, which is among qualitative research designs. In the data collection process, a template involving "structure of the text" developed by Aydın and Torusdag (2014) was used. The text in the template was embraced in three subheadings as small-scale structure, large-scale structure and superstructure. In the light of the findings acquired from the study, it is possible to state that the text has the qualities to be read in the Students' Book in terms of textuality criteria.

Keywords: Coherence, Cohesion, Textology, Tacettin Simsek, Turkish textbook.

Giriş

Türk çocuk edebiyatı üzerine incelemeler yapan önemli araştırmacılardan biri de Tacettin Şimşek'tir. Şimşek, alanla ilgili Çocuk Edebiyatı (2002), İlköğretimde Drama (2004), Okul Tiyatrosu (2005), Okul Öncesinde Drama ile Matematik Öğretimi (2010), Kuramdan Uygulamaya Çocuk Edebiyatı (2011), Okul Öncesinde Çocuk Edebiyatı ve Medya (2016) gibi kuramsal ve ders kitabı niteliği taşıyan kitaplarda yazarlık, bölüm yazarlığı, editörlük yapmıştır.

Tacettin Şimşek, 20 Nisan 1961 yılında Gümüşhane-Torul-Altınpınar'da doğdu. Altınpınar İlkokulu (1973), Torul Ortaokulu (1976), Konya Ereğli İvriç Öğretmen Lisesi (1981) ve Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi (1986). Siirt-Eruh Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak çalıştı. 1990'da Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesine Araştırma Görevlisi olarak girdi. Fedâî Dede'nin Mantıkul-Esrar'ı üzerine yaptığı tenkitli metin ve inceleme çalışmasıyla yüksek lisansını (1993), Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın Hayatı ve Şiiri konulu çalışmasıyla doktorasını tamamladı (1999) (<http://www.cogeyb.org/cogeyb-derneği/yazarlarımız/tacettin-simsek/>). Şimşek, hâlen Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesinde Doktor Öğretim Üyesi unvanında görev yapmaktadır.

Şimşek, bilimsel üretkenliği ve yazınsal üretimi ile çocuk edebiyatı alanında bilimsel iletişim sürecine katkıda bulunmaktadır. Bu yanı sıra Türk çocuk edebiyatına kuram ve uygulamada dinamik bir etki kazandırmaktadır. Bununla birlikte Şimşek'in çocuk edebiyatına ilgisi yalnızca akademik yayınlarla sınırlı değildir. Aynı zamanda çocuklar için şiir, hikâye, oyun ve masallar yazmıştır. Şiir ve yazıları Köprü, Zafer, Türk Edebiyatı, Doğu Edebiyat, İlyaz, Mina, Yedi İklim, Hece, Karçıçeği, Palandöken, Taşra, Sühan, Harşit, Beyazdoğu, Cümle gibi dergilerde yayımlanmıştır (<http://www.cogeyb.org/cogeyb-derneği/yazarlarımız/tacettin-simsek/>).

Yazar aynı zamanda çocuk ve gençlik edebiyatı ile ilgilenen sivil toplum kuruluşlarına da üyedir. Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliğinin (ÇOGEYB) Akademik Kurul Başkanlığı görevini yürütmektedir. ÇOGEYB'in düzenlediği Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu başladığı 2014 yılından bu yana süreklilik kazanarak alandaki sayılı örneklerden biri olmuştur.

Tacettin Şimşek'in hedef kitlesi çocuklar olan metinlerinden bazıları okuma metni olarak Türkçe ders kitaplarına alınmıştır. Dersdestek Yayıncılık 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Doğa ve Evren temasında yer alan "Yeşil Gözlü Kardan Adam" bu metinlerden biridir. Bu metin, adı geçen ders kitabında hikâye olarak değerlendirilmiştir. Metne ayrıntılı bakıldığında öykü türü içerisinde değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Öz bir anlatımla Şimşek, "Yeşil Gözlü Kardan Adam"ın satır aralarında çocukları hayal etmeye, yaratıcı düşünmeye, araştırma ve incelemeye, sorgulamaya

yönlendirmektedir. Yazar tüm bunları kurgusal dünyanın gerçeği uygulama ve aynı zamanda da düşünce ve duygu alanını özgür kılma araçlarıyla gerçekleştirmektedir. Bu yönüyle de metin çocuk gerçekliğinde somut olarak karşılık bulurken, estetik haz alanına da hitap etmektedir.

Türkçe ders kitapları, farklı açılardan sorgulandıkça daha yetkin hâle gelebilir. Ders kitaplarında en çok üzerinde durulması gereken unsurlar ise okuma metinleridir. Çünkü okuma metinleri, ders kitaplarını oluşturan temel görevli elemanlardır. Kitaplardaki etkinlikler ve diğer öğeler okuma metinlerine göre şekillenir. Yalın bir ifadeyle okuma metinleri ne kadar nitelikli olursa ders kitapları da o derecede nitelikli olur. Bu vesileyle metin inceleme araçlarında biri olarak metindilbilim, incelenen metinlerin yapı ve anlam olarak durumunu ortaya koymada metin inceleme çalışmalarına yeni bir yön çizmiştir. Metindilbilim esasında metinsellik ölçütlerinden bağdaşıklık ve tutarlılığa dayanır. Bu çalışmada Şimşek'in "Yeşil Gözlü Kardan Adam" adlı metni metindilbilim bağlamında incelenecektir. Buradaki esas amaç, metnin bağdaşıklık ve tutarlılık görünümünü ortaya koymaktır.

Metin incelemesine geçmeden önce, metindilbilimin ne olduğuna değinmek gerekir. Metindilbilim, metin ve metin yapısı kavramları üzerinde durmadan tam olarak anlaşılabilir. Bu sebeple evvela bu kavramlar tartışılacaktır. Metin, çok geniş bir pencereden ele alınabilecek, çeşitli disiplinlerde tartışılabilir ve ayrı ayrı tanımlanabilecek bir kavramdır. Metin kavramı olarak Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'ünde; "bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan sözcüklerin bütünü, basılı veya el yazması parça" (2011: 1667) gibi ifadelerle tanımlanmaktadır. Aksan'a göre metin "yazı dilinin gerçekleşmiş her sözcüğü, dilin bir bütün oluşturan tüm sözlü sözcüğü; sonlu sayıda tümcenin bağdaşık dizisi"dir (1982: 205). Daha kapsayıcı ifadelerle Karaağaç metnin "kendisini oluşturan söz öbeği ve cümle dizilerinin birbirlerine bağdaşıklık ve tutarlılık ölçekleriyle bağlanarak bir anlam bütünü oluşturdukları, belli bir amaçla üretilmiş, başı ve sonu kesin çizgilerle sınırlandırılmış, yazılı ya da sözlü bir dil ürünü" olduğunu belirtmiştir (2013: 585).

Kelimelerin sistemli ve anlamlı bir şekilde sıralanarak mantıksal bağlamda anlam oluşturma amacıyla bir araya gelmesiyle oluşan dilsel yapılara metin denir. Karatay (2014: 73) metinselliğin ölçütlerini bağdaşıklık, tutarlılık, amaçlılık, kabul edilebilirlik, bilgi vericilik, durumsallık ve metinlerarasılık gibi temel öğelere bağlamaktadır. Günay (2007: 44) ise metni, metni meydana getiren tümceler toplamından ayrı özgün bir yapı olarak görmektedir. Öz bir anlatımla cümle sadece dilsel düzenlemeler ve amaçlar içerirken metin; bağlamla ilişkili bir düzenleme içermektedir. Metinler anlamlı sözcük birimlerinin yan yana gelmesiyle oluşur. Metinleri oluşturan öğeler arasında anlam ve yapı bağı vardır. Bu anlam ve yapı bağı metin oluşturulurken neden ve sonuç ilişkisiyle birbirine bağlanarak belirli bir kompozisyonla meydana getirilir.

Metnin şekil ve içerik olmak üzere iki temel unsuru vardır. Şekil, metnin varlığıyla duyulan, algılanan, bir başka ifadeyle görülen maddi yapıyla ilgili olan dış yapıdır. İçerik ise metne, yapının sunduğu imkânlarla işlenmiş olan anlamdır. Metinler içerik özellikleri itibarıyla iletişimsel yapılardır. Metnin içeriğinin alınması sonucunda, ilgili metin okuyucu ve anlatıcı için bir iletiye dönüşecektir. Bu bağlamda Halliday ve Hasan'a (1976: 2) göre metni "yalnızca tümceler topluluğu olarak tanımlamak yanlıştır. Metinler biçimsellikten çok anlamsal birliklerdir. Yani metin cümlelerden meydana gelmez, cümlelerle gerçekleştirilir ve cümlelerle kodlanır".

Metin işleme amaçlı teorisyenlerce birçok kuram geliştirilmiştir. Bu kuramların bazıları metnin anlamına yoğunlaşırken bazıları da yapıya odaklanmıştır. Metnin sadece yapıdan veya sadece anlamdan ibaret olmadığı düşünüldüğünde her iki yaklaşımın metni bütünüyle ele almada yeterli olmayacağı söylenebilir. Çünkü metin, şekil olarak dille örülen bir anlam alanıdır. Bir diğer anlatımla metin hem yapıdır hem de anlamdır. Anlam ve yapı metinde birbirinin içine geçmiştir. Okur ikisinin varlığını ayrı ayrı hissetmez. Bu aynı zamanda iyi metnin de bir ölçütüdür. Kısacası metin yapı olarak görünen şekil ile onun oluşturduğu anlamın bütünlüğünden başka bir şey değildir.

Alanda rastlanan çalışmalarda metnin yapısına dair değerlendirmelerde; 1. küçük ölçekli yapı, 2. büyük ölçekli yapı ve 3. üst yapı şeklinde üç grubun belirtildiği anlaşılmaktadır. Küçük ölçekli yapı, bir cümlenin kendinden önceki ve sonraki cümleler ile kurduğu anlamlı ve mantıklı bütünlüktür. Büyük ölçekli metin yapısı ise bir cümlenin metindeki bütün cümlelerle kurduğu anlamlı ve sistematik birliği ifade etmektedir (Karatay, 2014: 71). Aslında metnin küçük ölçekli yapısı ile büyük ölçekli yapısı birbirinin içine geçmiş ve birbirini tamamlar niteliktedir. Bir diğer ifadeyle küçük ölçekli yapı, büyük ölçekli yapıyı oluşturur. Üst yapı ise metnin doğrudan yapısıyla değil, türüyle ilgilidir. Tür, metnin yapısını veya şeklini belirleyen ana etmenlerden biridir. Bu bağlamda metin yapısı açısından önemlidir.

Bir Eleştiri Kuramı Olarak Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi

Metin, yazarın meydana getirdiği bir ürün ve okuyucusunun metne yüklediği mana açısından belirli bir süreci barındıran ve onu yansıtan bir dil ortamıdır. Bu yönüyle metnin, incelenmesi ve tartışılması gereken bir kodlama alanı olarak şifrelerinin çözümlenmesi gerekir. Bunu hedefleyen bazı kuramlar geliştirilmiştir. Bu kuramların başında metindilbilim gelmektedir. Metindilbilim "metnin örgütleniş biçimini, onun bünyesinde yer alan toplumsal, imgesel ve düşünsel yapıların incelenmesini kapsamaktadır" (Günay, 2007: 52).

Metindilbilim, metinlerin dil bilimsel ve içerik yapılarının kurgulanış, düzenleniş şekillerini ve iletişimsel işlevlerini uygulamalı örneklerle ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu şekilde metindilbilim, metinlerin meydana getirilişinin genel kurallarını ortaya koyar ve bu kuralların metinlerin

anlamlandırılmasında taşıdıkları önemi vurgular. Metindilbilim ayrıca; “metinlerin sahip olması gereken özellikleri belirlerken, metin türlerinin birbirleriyle olan benzerliklerini ve farklılıklarını da betimler” (Şenöz Ayata, 2005: 22-23). Bu bağlamda bu kuram metinlerin büyük yapı, küçük yapı ve üst yapı unsurlarını ve bu unsurların birbirleriyle olan ilişkilerini inceleyen alan olarak ifade edilebilir.

Metindilbilim, sıradan bir yapı incelemesi değildir. Modern metin eleştirisi kuramlarının sahip olduğu bakış açısında olduğu gibi metin odaklıdır. Metin dışı gönderimlerde bile metinden uzaklaşmayı doğru bulmaz. Bir başka değerlendirmeye dil yapılarının tespiti işiyle de uğraşmaz. Bir metindeki dil bilimsel şekiller metnin gizil tabakasına ulaşmada temel kılavuzdur. Metindilbilim bu düşünceden hareketle, “tümce üstü dil çalışmalarının temelini oluşturan dilsel üst yapıları bütüncül anlayışla ele almayı” öncelemektedir (Özkan, 2004: 168).

Metindilbilimin diğer bir önemli sorunsalı ise metin ile metin olmayanı ayırt etmektir. Bu anlamda gerek ana dil olarak Türkçe öğretiminde gerekse yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğretimi gerçekleştirmek amacıyla kullanılacak olan metinlerin metinsellik ölçütlerine uygunluk düzeylerinin yüksek olması unsuru dikkate alınmalıdır. Dil öğretiminin yanında öğrencilerin kelime bilgisi, okuma, dinleme ve anlama becerilerini geliştirmek amacıyla Türkçe dersinin temel materyali olan metinlerin metinsellik ölçütleri belirlenirken metindilbilim alanından yararlanır. Bu incelemelerle ders kitapları daha nitelikli ve Türkçe öğretimine en uygun içeriğe sahip olabilir.

Öğrencilerin yazılı anlatımlarının iyileştirilmesi sürecinde de metindilbilimin verileri kullanılabilir. Öğrenci metinleri, metindilbilimin ilkeleri ile incelenerek öğrencilere daha tutarlı ve daha doğru tavsiyelerde bulunmuş olur. Böylelikle süreç içerisinde öğrencilerin kendilerini yazılı olarak ifade etme becerileri daha üst seviyelere çıkarılabilir. Çünkü metindilbilim aynı zamanda iyi metnin nasıl olması gerektiğini de ortaya koymaktadır.

Okuma derslerinde ve etkinliklerinde öğrencilerin düşünsel olarak metne üst seviyede yaklaşabilmeleri de metindilbilimle mümkün olabilir. Çünkü herhangi bir metni doğru anlama veya doğru çözümlenme, ancak doğru okumayla gerçekleşebilir. Doğru okuma ise belirli bir sistemi takip etmeyle sağlanır. Metindilbilim okuma, metni her yönüyle ele almada bir plan ve çerçeve sunmaktadır. Bu kuramla okur, metnin görünen yüzey yapısına yoğunlaşırken, aynı zamanda metni iyi bir şekilde süzme fırsatı yakalamış olur. Metindilbilim, bu bakımdan özellikle okuma ve anlama etkinliklerinde tamamlayıcı bir yöntem olarak kullanıldığında öğrencilerin metinlere daha özel bir bakış açısıyla yaklaşabilmelerini sağlayabilir.

Bir metin inceleme kuramı olarak metindilbilim, Türkçe öğretimi alanına ait bazı çalışmalarda kullanılmıştır. Dilidüzgün'ün (2008) “Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım” adlı çalışması bu

alandaki yapılmış ilk ve önemli çalışmalardan biridir. Bu araştırmanın birinci aşamasında metin, metinsellik ölçütleri, metindilbilim gibi terimler kuramsal olarak derinlemesine sorgulanmış; Türkçe öğretiminde metnin ve metindilbilimin yeri ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Araştırmanın devamında Türkçe öğretiminde kullanılacak metindilbilim odaklı etkinliklere yer verilmiştir. Dilidüzgün, Türkçe öğretiminde metindilbilim odaklı çalışmalara devam etmektedir [Dilidüzgün (2013a), Dilidüzgün (2013b), Dilidüzgün (2017)]. Ayrıca Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerini metindilbilim bağlamında ele alan çalışmalara rastlanmaktadır [Aydın (2012) ve Temizkan (2016)]. Bu çalışmaların dışında Keklik ve Yılmaz (2013) öğrencilerin yazılı metinlerini metindilbilimsel yöntemle değerlendirmiş ve sonuçları raporlaştırmışlardır. Doğrudan Türkçe öğretimi alanıyla ilgili olmayan, bazı şair ve yazarların metinleri de metindilbilim alanında incelenmeye değer görülmüştür (Özkan, 2004; Aydın ve Torusdağ, 2013; Torusdağ, 2013; Aydın ve Torusdağ, 2014; Poçan, 2017).

Alanyazın değerlendirildiğinde ders kitaplarındaki metinlerin metindilbilim bağlamında yeterince ele alınmadığı, bu sebeple de kitaplardaki metinlerin metinsellik durumlarının tespit edilemediği anlaşılmaktadır. Bu açıdan ders kitaplarındaki metinlerin bu dikkatle incelenmesi gerekliliği doğmaktadır. Bu çalışmada Dersdestek Yayıncılık 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Doğa ve Evren temasında yer alan “Yeşil Gözlü Kardan Adam” adlı okuma metninin, metindilbilimsel ölçütler göz önünde bulundurularak, metnin görünür yapısını oluşturan birimlerinden hareketle anlam katmanlarına inilerek metinsellik durumunun belirlenmesi amaçlanmaktadır. Alanyazında ilgili metni metindilbilimsel açıdan inceleyen herhangi bir çalışmanın olmaması ve çalışmanın ilgili metin hakkında metinsellik açısından bir değerlendirme ortaya koyuyor olması araştırmanın önemli olduğunu göstermektedir. Bu amaç ve önem doğrultusunda çalışmada şu soruya cevap aranmıştır:

1. Dersdestek Yayıncılık 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Doğa ve Evren temasında yer alan “Yeşil Gözlü Kardan Adam” adlı öykünün metinsellik özellikleri açısından durumu nedir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu çalışma nitel araştırma desenine uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak ifade edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 39). Nitel araştırmalarda araştırmacılar, bilimsel etkinlikler ya da projeler gerçekleştirmek amacıyla gezi, gözlem yaparlar. Gezi ve gözlem aracılığıyla edindikleri verileri bilimsel süreçlere uygun olarak raporlaştırırlar. Ayrıca

akademik olarak incelenmeye değer görülen kayıt, fotoğraf, arşiv belgesi, kitap vb. dokümanlar da nitel araştırmalar için iyi bir kaynaktır. Bu çalışmada doküman incelemesi gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesinde araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizi hedeflenir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187). Nitel araştırmalarda dokümanlar incelenerek alanla ilgili çıkarımlarda bulunulur ve ulaşılan sonuçlar akademik ağ ile paylaşılır. Çalışmada ilgili metnin metindilbilimsel ölçütlere göre inceleneceği göz önünde bulundurulduğunda nitel desenin tercih edilmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda nitel araştırmalar, özel bir alanda derinlikli incelemelere olanak sağlayan desenlerdir. Çalışmada “Yeşil Gözlü Kardan Adam” adlı metin, metindilbilim bağlamında ayrıntılı olarak ele alınacağı için nitel araştırma deseninin daha uygun olduğu düşünülmüştür.

Çalışmada nitel araştırma süreçleri göz önünde bulundurularak temelde şu işlem basamakları takip edilmiştir:

1. Metin eleştiri kuramı olarak metindibilim ile ilgili alanyazın taraması yapılarak, kuramın gereklilikleri, öncelikleri, sınırları yeni bir dikkatle gözden geçirilmiştir. Bu sürecin sonunda metindibilim odaklı bir metin inceleme çerçevesine ulaşılmıştır. Bu çerçeve, araştırmacılar tarafından alanyazının verileri ışığında sorgulanmıştır. Aynı zamanda kullanılacak çerçevenin ilgili kuramı tam olarak karşılama durumunu tespit etmek amacıyla metindibilim alanında çalışmaları bulunan iki uzmanının görüşlerine başvurulmuştur.
2. Araştırmanın veri kaynağını tespit etmek amacıyla metin seçimi yapılmıştır. Bu kapsamda Türkçe eğitimi alanı açısından temel materyallerden olan ders kitaplarına öncelik verilmiştir. Ders kitaplarındaki bazı metinlerin metindilbilimsel açıdan incelendiği anlaşılınca o metinler kapsam dışı bırakılmıştır. “Yeşil Gözlü Kardan Adam” adlı metin ile ilgili ise herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu durum, söz konusu metnin seçiminde etkili olmuştur. Ayrıca, metnin çalışmanın amacına uygun olması, derinlemesine veri ve bilgi edinebilme durumlarını karşılaması da seçimde önemli rol oynamıştır.
3. Metin, araştırmacılarca birkaç defa okunmuştur. Daha sonra belirlenen metindilbilimsel çerçeve dikkate alınarak metin ayrıntılı bir biçimde işlenmiş, gerekli fişlemeler yapılmıştır. Ulaşılan veriler belirlenen çerçevedeki başlıklara göre raporlaştırılmıştır.
4. Ulaşılan verilerin raporlaştırılması aşamasında öncelikle metin, metin yapısı, metindibilim, metindibilim ve Türkçe öğretimi gibi terim alanları ile ilgili alanyazından hareketle tartışmalar yapılmıştır. İlerleyen bölümlerle yöntem ifade edilmiş ve bulgular sunularak metnin metindilbilimsel görünümü hakkında genel değerlendirmelere yer verilmiştir.

Araştırma Kapsamı

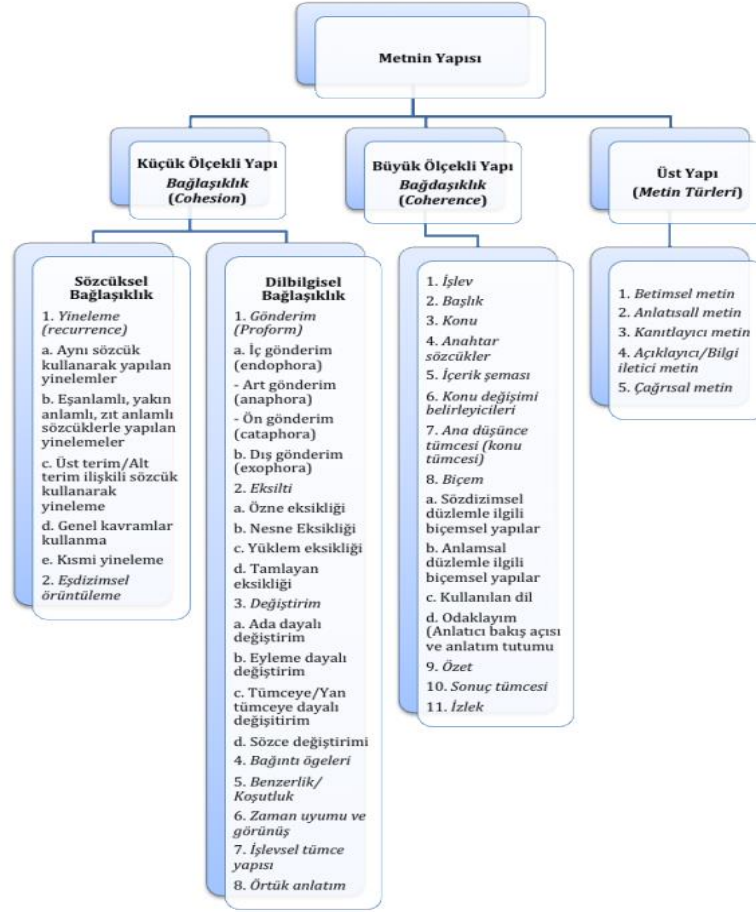
“İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi”
“Journal of the Human and Social Sciences Researches”
[itobiad]

ISSN: 2147-1185

Araştırmanın kapsamını Dersdestek Yayıncılık 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Doğa ve Evren temasında yer alan "Yeşil Gözlü Kardan Adam" adlı metin oluşturmuştur. Araştırmanın kapsamı olarak belirlenen metnin seçiminde araştırmanın sorularına cevap olarak ulaşılmak istenen verilerin elde edilebilme durumu dikkate alınmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analiz

Alanyazında metindilbilimsel çalışmalarda farklı sistematikte şablonlar kullanılıyor olsa da temelde bu şablonlar birbirleriyle örtüşmektedir. Yapılan değerlendirmeler ve görüşlerine başvuru uzmanların tavsiyeleri neticesinde bu çalışmada Aydın ve Torusdağ'ın (2014) çalışmalarında geliştirmiş oldukları 'metnin yapısı' içerikli şablon tercih edilmiştir (Şekil 1.):

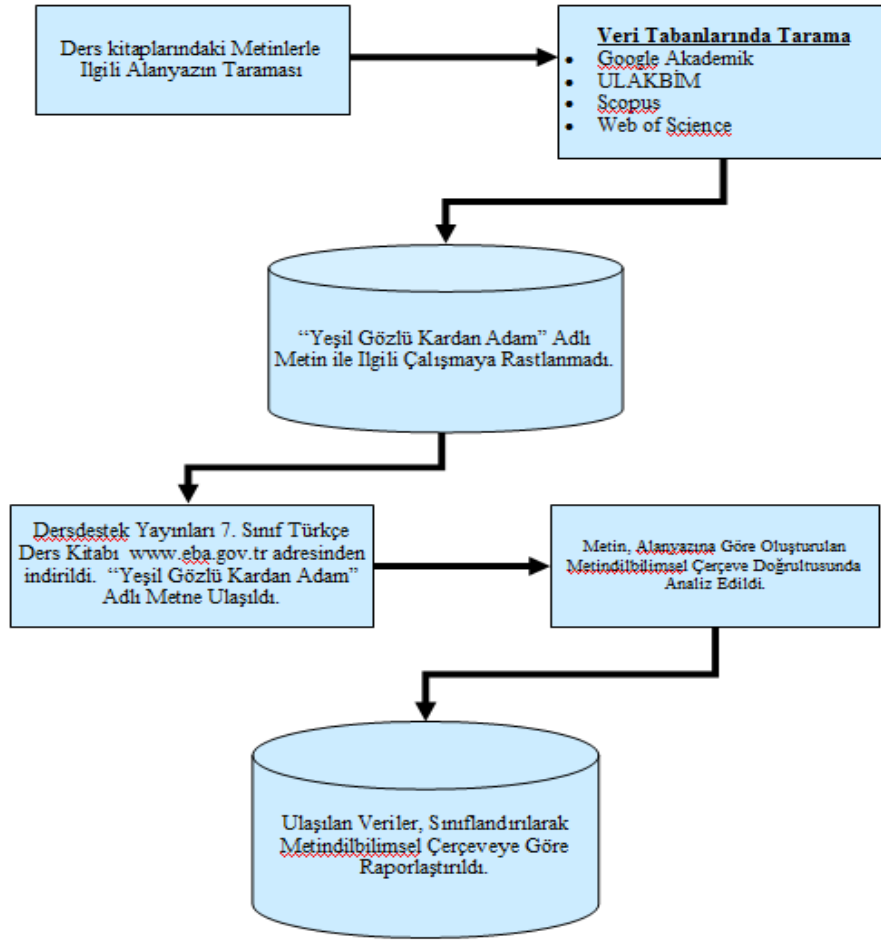
Şekil 1. Metnin Yapısı

Bu şablona göre metin yapı bakımından küçük ölçekli yapı, büyük ölçekli yapı ve üst yapı (metin türleri) şeklinde üç alt başlıkta değerlendirilebilir. Küçük ölçekli yapıda ilgili metnin sözcüksel ve dil bilgisel bağlaşıklık durumu yineleme, eşdizimsel örüntüleme, gönderim, eksilti, değiştirim,

bağıntı öğeleri, koşutluk, zaman ve görünüş ve örtük anlatım öğeleri incelenerek yorumlanmıştır. Büyük ölçekli yapıda metin işlev, başlık, konu, anahtar sözcükler, içerik şeması, ana düşünce tümcesi, konu değişimi belirleyicisi, biçem, özet, sonuç tümcesi ve izlek başlıkları altında ele alınmıştır. Son olarak ise bütüncül okuma yapılarak metnin özellikleri belirlenmiş ve ders kitabına uygunluğu yorumlanmıştır.

Bilimsel araştırmalarda, araştırma sürecinin görsel betimlemelere dayalı olarak açıklanması oldukça önemlidir. Bu sebeple çalışmada izlenen veri toplama süreci Şekil 2.'de verilmiştir:

Şekil 2. Verilerin Toplanması Süreci

Bulgular ve Yorumları

Küçük Ölçekli Yapı

Sözcüksel bağlaşıklık

Yinelemeler

"Yeşil Gözlü Kardan Adam" metninde en çok tekrar eden kelime ve kelime grupları incelenerek metnin anahtar kelimelerine ulaşılmıştır. Ayrıca anahtar sözcüklerin dışında kalan kullanımların da tekrar sayıları göz önünde bulundurulmuştur.

Metnin anahtar kelime grubunu oluşturan "kardan adam" 17, "kar tanesi" 6, "kar" 3, "kalem" 4, "tükenmez kalem" 4, "bilim adamı" 2, "bilgin" 2, "astronot" 3 kez yinelenmiştir. Bunların dışında metnin bağlamında önemli yer tutan; "su damlası" 5, "gök" 2, "astronomi" 2, "uzay mekiği" 2, "güneş" 4, "TUZAM (Türkiye Uzay Araştırma Merkezi)" 4, "Biruni" 3 kez kullanılmıştır.

Eş/zıt ya da yakın anlamlı sözcükler: Metinde eş ya da zıt anlamlı sözcükler, "araştırmak, kitap karıştırmak", "gök, yukarı", "giydirmek, kuşatmak, süslemek", "eli kalem tutan, okuryazar", "zeytin, kömür gözlü", "bilgin, bilim adamı", "farklı, aynı", "yer, gök", "üşümek, ısınmak", "çıkarmak, inmek", "sıcak, soğuk", "önce, sonra", "yorulmak, dinlenmek" biçiminde yer almaktadır.

Kısmi Yinelemeler: Metinde "parmak izi, parmak izinden", "zeytin, zeytinler", "cep telefonu, cep telefonunu, cep telefonuymuş", "boyunbağı, boyunbağını" sözcükleri kısmi yineleme olarak geçmektedir.

Üst terim/alt terim: Metinde "ansiklopedi" alt terimi "kitap" üst terimiyle, "kalem" üst terimi "tükenmez kalem" alt terimiyle, "cep telefonu" alt terimi "iletişim" üst terimiyle, "zeytin" üst terimi "siyah zeytin" alt terimiyle, "gökbilimi ve astronomi" üst terimleri "astronot ve uzay füzesi" alt terimleriyle yinelenmiştir.

Genel Kavram Kullanma: Metinde "gök, gökyüzü" kavramları "yukarı" sözcüğü ile "Alper, Murat, Temel, Burak, Can" kavramları "beş kafadar" ifadesi ile genelleştirilmiştir.

Eşdizimsel örüntüleme

Gök kavramı etrafında örüntülenen sözcükler: gökyüzü, yukarı.

Zeytin kavramı etrafında örüntülenen sözcükler: siyah, kömür göz.

Araştırmak kavramı etrafında örüntülenen sözcükler: kitap karıştırmak, ansiklopedi karıştırmak.

Kardan adam kavramı etrafında örüntülenen sözcükler: okuryazar, eli kalem tutan, astronot, bilim adamı.

Soğuk kavramı etrafında örüntülenen sözcükler: Kuzey kutbu, donmak, kristal olmak, üşümek.

Kar tanesi kavramı etrafında örüntülenen sözcükler: çiçek, nakış, motif, imza, su damlası.

Dil bilgisel bağlaşıklık

Dil bilgisel bağlaşıklık metnin oluşturulması ve anlamlandırılmasında çok önemlidir, anlam metinde cümleler ve öbekler arasında oluşturulan dil bilgisel bağlarla sağlanır. Dil bilgisel bağlaşıklık; gönderim, bağlantı öğeleri, eksilti, değiştirim, koşutluk, zaman uyumu ve görünüş, işlevsel tümce yapısı ve örtük anlatım gibi başlıklar altında incelenir.

Gönderim

Metindeki herhangi bir kelimeyi karşılamak amacıyla aynı cümlede ya da aynı paragrafın içerisinde veya başka bir paragrafta o kelimenin yerine başka bir kelimenin/kelime grubunun kullanılmasına gönderim denir (Can, 2012: 38). Metin dil bilgisel bağlaşıklık ögesi olan gönderimler açısından incelenmiş olup metinde art ve ön gönderimlerin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda bulunan art gönderim ve ön gönderimler aşağıda verildiği gibidir:

Metnin 4. cümlesinde “öğretmenimiz anlatmıştı” ifadesiyle bu cümleden sonra açıklanacak olan durum için ön gönderim yapılmıştır. Yine metnin 15. Cümlesindeki “Her kar tanesini bir melek indirirmiş yeryüzüne.” cümlesindeki -miş geçmiş zaman eki, bilginin kaynağını açıklamadan önce o kişiye (dede) yapılan bir ön gönderimdir.

Kar’a art gönderimde bulunan boş adılar: iniyor, oluşuyor, istiyor, hayal ediyor.

Kardan adam’a art gönderimde bulunan boş adılar: kendinden geçiyor, takmalı, çıkıyorlar.

Kardan adam’a art gönderimde bulunan iyelik ekleri: kafası, boyunbağı, sağ elinde, cep telefonu, kucağına.

Kardan adam’a art gönderimde bulunan adılar: o, bizimki, bizim, onlar.

Değiştirim

Metinlerde dil bilgisel bağlaşıklık ilişkisinin kurulmasını sağlayan diğer bir unsur değiştirimdir. En yalın tanımıyla değiştirim, bir kavramın yerine başka bir kavramın kullanılmasıdır. Halliday ve Hasan (1976: 90) değiştirim ve gönderim arasındaki farkı şu şekilde ifade etmektedirler: “Gönderim manalar arasındaki ilişkiyi ifade ederken değiştirim, sözcükler arasında oluşan dil bilgisel ilişkidir”. Değiştirim, ada dayalı, eyleme dayalı, tümceye/sözceye dayalı olarak üç şekilde gerçekleştirilebilmektedir.

Ada dayalı değiştirim: kar (çiçek), yukarı (gök), bizimki (kardan adam), öyle bir kuruluş... (TUZAM, Türkiye Uzay Araştırmaları Merkezi), O (Biruni).

Eyleme dayalı değiştirim: "...yağıyor" (... iniyor), "...buharlaşıyor" (...çıkıyor).

Tümceye Dayalı Değiştirim: "Öyle demeyin..." (Amma attın...), "O da doğru ya..." (Onların mekiğe falan ihtiyacı yok).

Eksilti

Eksiltili anlatım, anlatımı kolaylaştırmak, metinde akıcılığı sağlamak amacıyla tüm dillerde başvurulan bir yoldur. Eksilti daha önce bahsedilmiş bir konunun, nesnenin, olayın veya kavramın tamamlanabileceği noktalarda kullanılmalıdır. Vardar'a göre eksiltili yapı, normal şartlardaki şekline oranla bazı unsurları eksik olan ancak anlamı daraltmayan bağışıklık öğeleridir (1988: 95). Eksiltili yapılar, metinde önceden bahsi geçen öğelerle geriye dönük anlamsal ilişki kurmak için kullanılır.

Özne Eksikliği: Metinde en fazla özne eksikliği 'kardan adam'a yapılmıştır. ()Boyunbağı benden... ()klemi de benden, ()cep telefonu da olmalı... ()...kucağına, ()gözlük takmalı... Bunlar dışında ()...uzay üssü kuracakmış (Temel) özne eksikliği tespit edilmiştir.

Nesne Eksikliği: Su damlası için yapılan nesne eksiltileri, ()güneş ışınlarına binip göğe çıkıyor, ()iyi ki iniyor.

Bağıntı öğeleri

Muharrem Ergin bu unsurları; kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ya da dil birliklerini biçim ve anlam açısından birbirine bağlayan edatlar olarak tanımlamaktadır (1999: 341-344). Metinde cümlelerin birbirlerine ki, de/da, hem... hem, ama, böylece bağıntı öğeleri ile eklemlendikleri görülmüştür.

Koşutluk

Koşutluk, metinde bulunan bir kelime grubunun, bir yapının veya bir cümlelerin metnin bilgiselliğine zarar verecek gereksiz sözcük yinelemelerini önlemek ve metnin akıcılığını bozmamak için benzer dilsel öğelerin tekrarlanmasıdır. Buradaki esas amaç metne anlam zenginliği katmaktır (Aydın ve Torusdağ, 2014: 123).

"Yeşil Gözlü Kardan Adam" metninde tespit edilen koşutluk öğeleri şu şekildedir;

Her kar tanesi diğerinden farklı (2). Tıpkı parmak izlerimiz gibi (3). Hepsinde ayrı nakış...(9). Hepsinde ayrı motif...(10). Merak edip araştırdım (17). Birkaç kitap karıştırdım (18). Çok ilginç bir serüveni var kar tanelerinin (19). Hayret verici bir yolculuk (20). ...aşağıya inmek istiyor (28). Belki de aslına dönmek istiyor (30). ...hayal ediyor(31). ...kafası tamamlanınca sıra giydirmeye, kuşatmaya, süslemeye geliyor(36).

Metinde kullanılan bu koşutluk öğeleri metnin anlamsal yönünü geliştirirken metne akıcılık özellikleri de kazandırmıştır. Metnin koşutluk

oluşturan öğeleri tek başına paragraf şeklinde okunduğunda da bir akıcılık ve mana ortaya çıkmaktadır.

Zaman ve görünüş

Metinlerde bağlaşıklık, zaman ve görünüş işlevleri içeren dilsel unsurlarla da sağlanmaktadır. “Yeşil Gözlü Kardan Adam” metninin “Gökten kar yerine çiçek yağıyor.” ifadesi ile başlaması anlatımda şimdiki zaman çekiminin kullanıldığını işaret etmektedir. Gelecek zamanın rivayetini bildiren bazı ifadeler ise küçümseme, dalga geçme anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır. Örneğin “... bir uzay üssü kuracakmış” ifadesindeki -miş eki gelecek zamanın rivayet eki gibi görünürken aslında belirtilen düşüncenin imkânsızlığını bildirip alay konusu edildiğini göstermektedir. Metinde durum ve olay anlatımlarında zaman çekimlerinin yalın olduğu tespit edilmiştir. Geçmişte meydana gelmiş durumlar anlatılırken -di’li geçmiş zaman çekimi, gerçekleştirilmek istenen hayaller ise gelecek zaman çekimi ile dile getirilmiştir. Metnin genel eylem zamanı ise şimdiki zamanda gerçekleşmektedir. Bu zaman çekimlerinin yanı sıra metinde; gereklilik kipi ve görülen geçmiş zaman çekimleri de tespit edilmiştir.

Örtük anlatım

11. ve 12. cümlelerde “aynı olan, üzerlerindeki imza...”, “imza hep aynı...” kullanılan ‘imza’ ifadeleri ile “Yaratıcı” kastedilerek örtük anlatıma yer verilmiştir.

Büyük Ölçekli Yapı

Metinlerdeki büyük ölçekli yapı, anlatının anlamsal yapısını belirleyen öğelerden oluşmaktadır. Bu anlamsal yapıyı analiz etmek için bazı ölçütler vardır. Bunlar; işlev, başlık, konu, anahtar sözcükler, ana düşünce tümcesi, içerik şeması, konu değişimi belirleyicileri, biçem, özet ve sonuç tümcesidir (Torusdağ, 2013: 61).

İşlev

Metinler, her yönüyle yazılış amaçları doğrultusunda örüntülenirler. “Yeşil Gözlü Kardan Adam” metninde yazar, metin boyunca öyküdeki çocukların kardan adam yapma etkinliği ile beraber yaratıcı düşünceyi çağrıştıracak anlatımlarda bulunmaktadır. Bunu bir yönerge şeklinde yapmamıştır. Bir başka deyişle satır aralarında çocuk okurlarına düşünsel kabullerin dışına çıkarak hayal gücünün peşinde farklı tasarımlar ortaya koymak gerektiğini sezdirmektedir. Yazarın metinde sunduğu yararlı bilgilerin yanında yaratıcı fikirleri, çocuk okurların duygusal ve zihinsel süreçlerinde yeni yönelimlere yol açacak nitelikte özgündür.

Başlık

Başlıklar metinlerin en büyük önermeleridir. “Yeşil Gözlü Kardan Adam” başlığı metnin içeriği ve mantığı ile uyum sağlamaktadır. “Kardan adam” ögesinin genel kanıların dışına çıkarılarak “yeşil gözlü” sıfat tamlamasıyla

nitelendirilmesi okuyucuda merak uyandırarak metnin çağrı görevini yerine getirmektedir. Aynı zamanda yaratıcılık ürünü olan bu ifade metin boyunca da aktif yaratıcılık örnekleri sergilenmesiyle metnin içeriği ile büyük ölçüde örtüşmektedir.

Konu

Metin “kar”ın özellikleri ve oluşum aşamaları, çocukların kardan adam yapması ve yapılan kardan adamın çocukların hayal gücü doğrultusunda şekillendirilişi etrafında örüntülenmiştir.

Anahtar Sözcükler

Metinde anahtar sözcük olarak tespit edilen “kar, kardan adam, kar tanesi, bilim adamı, bilgin, astronot, kalem, tükenmez kalem” kelime ve kelime grupları metinde belirlenen konuyu desteklemektedir. Bu anahtar kelimeler yinelenme sayıları da dikkate alınacak olursa metnin taşıdığı genel manaya uygundur.

Ana Düşünce Tümcesi

64. tümce olan “Bütün kardan adamlar kömür gözlü olacak değil ya. Bizim kardan adamımız da yeşil gözlü olsun.” ifadeleri başlığa olan göndermesi ve metnin konusuna uygunluğu ile ana düşünce tümcelerini oluşturmaktadır. Hikâyenin işlev bölümünü de oluşturan metnin ana düşüncesi ve vermeyi amaçladığı mesajlar metni meydana getiren bütün bölümlerde açık ve anlaşılır biçimde işlenmiştir.

İçerik Şeması

Giriş Bölümü: Metnin 1-30. tümceleri anlatının giriş bölümünü oluşturmaktadır. Birinci tümce karın yağdığının bir bildirisi niteliğinde olup giriş bölümünün diğer tümceleri kar tanelerinin özellikleri, karın oluşum serüveni şeklinde devam etmektedir.

Gelişme Bölümü; 31-113. tümceler metnin gelişme bölümünü oluşturmaktadır. Karın yağmasından ötürü çocuklardaki memnuniyet belirtisiyle beraber, kar topu oyunu ve kardan adam yapılışı anlatılmaktadır. 36. tümceden itibaren kardan adamın giydirilmesine ilişkin çocukların arasında geçen farklı ve yaratıcı düşünceler barındıran cümlelerle gelişme bölümü metnin büyük bir kısmını kapsamaktadır.

Sonuç Bölümü; 114-116. tümceler sonuç bölümünü oluşturmaktadır. Öğleye doğru güneşin kendini hissettirmesiyle karın yumuşamaya başlaması ve kardan adamın güneşin insafına terk edilip çocukların evlerine dağılması ile anlatım son bulmaktadır.

Konu Değişimi Belirleyicileri

Metinde konu değişim öğeleri sözcük/sözcük grupları ve cümleler olarak karşımıza çıkmaktadır. 13. tümceyle “kar taneleri yere usul usul iniyor”

karın yağış şekli betimlenerek konu değişimi sağlanmıştır. 17. tümcede “kar nasıl oluşuyor” konu değişimi soru yoluyla yapılmış ve karın oluşum aşamaları anlatılmıştır. 33. tümceyle “iyi ki iniyor” çocukların kar topu oynayıp kardan adam yaptıkları bölüme geçilmiş ve 38. tümcedeki “... sıra giydirmeye, kuşatmaya, süslemeye geliyor” ifadesi ile çocukların hayal güçlerinin yönlendirmesiyle kardan adamı giydirmeleri anlatılmıştır. “Bir dakika!”, “Bakın aklıma ne geldi!” ünlem cümleleri konu değişimi belirleyicileri olarak kullanılmıştır. “Aslında” gibi ifadeler de konu değişimi görevini üstlenmişlerdir.

Metinde konu değişimleri genel olarak cümlelerle sağlanmıştır. Metnin konusu itibarıyla çocukların kendi hayal dünyaları, kardan adamın süslenmesi olayında hâkim unsur olduğu için konu değişimleri de çocukların fikirlerini belirtmek için kurdukları cümlelerle yapılmıştır.

Biçem

Yazınsal metinleri birbirinden farklı kılan unsur, metinlerin yazarının dil kullanım şeklidir. Yazarlar, aynı sözlükten aynı dil yapısında kullanmak üzere kelimeler alsalar da metin oluşturma şartları birbirinden farklıdır. Bu farklılık yazınsal metinleri ayırt etmekte kullanılan temel ölçütlerden biridir. Anılan ölçütü bazı araştırmacılar üslup, bazıları ise biçem olarak adlandırmaktadırlar. Biçem veya üslup, en yalın tanımıyla “dil kullanım biçimi” (Karaağaç, 2013: 841) demektir.

Okur incelenen metinde anlatılan olayları kahraman bakış açısıyla takip etmektedir. Bu açıdan metni aktaran kişi hem hikâyede yer alan kahramanlardan biri hem de anlatıcıdır. Yazarın biçemsel özelliklerini gösteren doğrudan aktarım tümceleriyle birlikte eksilteli tümcelere ve ünlem tümcelerine de yer verilmiştir. Sade bir üslup ile oluşturulan metinde eş ve zıt anlamlı, mecaz anlamlı sözcüklere de rastlanmıştır. 7.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan bu metin hem dil açısından hem de anlatım tarzı açısından ele alındığında yazarın oldukça yalın ve anlaşılır bir üslup tercih ettiği saptanmıştır.

Özet

Olay hikâyesi türündeki bu metin şu şekilde özetlenebilir:

Metin, kahraman anlatıcının karın yağdığını haber veren tümcesiyle ve karın nasıl oluştuğunu anlatmasıyla başlar. Çocukların kar topu oynadıktan sonra kardan adam yapmaları ve bu kardan adamın giydirilip kuşatılması hakkında diyalog kurmaları ile devam eder. Metin güneşin karı yumuşatması ve çocukların evlerine dağılması ile sona erer.

Sonuç Tümcesi

Özgünlüğün ve farklılığın temelinde hayal gücünü kullanmanın olduğunu sezdirenen metnin bu izleği güçlendiren anlamca birbirine bağlı olan 65. ve 66. tümceleri “bütün kardan adamlar kömür gözlü olacak değil ya”, “bizim kardan adamımız da yeşil gözlü olsun” metnin sonuç tümcesini

oluşturmaktadır. Bu tümceler öykünün derin yapısında yer alan temel izleği açıklayıcı mahiyettedir.

İzlek

İzlek, Türkçe Sözlük'te "bir edebî eserde işlenen konunun anlamca ortaya koyduğu ana yönelim" şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2011: 1240). Farklı kaynaklarda izlek, tema ile eş anlamlı olarak kabul edilmektedir (Püsküllüoğlu, 2015: 132). Kısaca izlek, bir yazınsal eserde işlenen evrensel niteliğe sahip konudur.

"Yeşil Gözlü Kardan Adam" metninin temel izleğinin; çocuk okurları yaratıcı düşünmeye teşvik etme, süregelen tabuları hayal gücü ile değiştirme veya yıkma, bilimin ışığında yeni ufuklara ulaşma olduğu ifade edilebilir. Metinde tekrar edilen "araştırdım, birkaç kitap karıştırdım", "bir sürü ansiklopedi karıştırdım" tümcelerinden hareketle "çocukların araştırma güdüsünü uyandırma ve araştırma yaparak bilgi edinme" alt izlek olarak belirlenmiştir.

Üst Okuma

Metnin giriş tümcesi kar yağışının haberi niteliğinde olan ve karın çiçeğe benzetildiği ifadelerden oluşmaktadır. Metin içeriğindeki bazı ifadeler bilgi verici niteliktedir. Bu duruma 2. tümceden 12. tümceye kadar olan kısım örnektir. Yazar metnin giriş bölümünü oluşturan bu kısımda kar tanelerinin tümünün birbirinden farklı olduğunu, insanların parmak izlerini örnek vererek hem kar tanelerinin hem de insanların parmak izlerinin sayısı ne kadar fazla olursa olsun birbirine benzemediğini ifade etmektedir. Yine 6. tümcede suçluların da parmak izlerimizdeki farklılık sayesinde tespit edildikleri bilgisi aktarılmıştır. Eksilteli cümlelerle "hepsinde ayrı nakış...", "hepsinde ayrı motif" (9. ve 10.) yinelenen kar tanelerinin farklılığından sonraki yine eksilteli cümlelerle dile getirilen "aynı olan üzerlerindeki imza...", "imza hep aynı" ifadeleri ile "Yaratıcı" kastedilerek örtük anlatıma başvurulmuştur. Yazarın bu bölümde kullandığı sözcük gruplarının tekrarı ve eksilteli cümleler metnin anlatımına farklı bir yorum katarak metnin kendi içerisinde uyumlu ve ahenkli bir anlatım oluşturmasını sağlamaktadır.

13. tümcede karın usul usul yere indiğini ifade eden yazar 14. tümcede karın yağışını paraşütle inmeye benzeterek bu ifadeyi güçlendirmiştir. 16. Tümcedeki "dedem öyle diyor" ifadesinin ön gönderimi olan 15. tümcede ise "her kar tanesini bir melek indirirmiş yeryüzüne" öteden beri süre gelen bir rivayete gönderim yapılmıştır. Bu rivayetler aynı zamanda kar tanelerinin melekler tarafından yeryüzüne indirildiğine dair hadis ve Kur'an-ı Kerim'de geçen ayetleri düşündürmektedir. Yazar bu ifadesiyle okuyucunun zihninde bu durumun tazelenmesini sağlamıştır.

17. tümce ile konu değişimine giden yazar bu değişimi soru tümcesiyle yaparak karın nasıl oluştuğu sorusunu sormuştur. 32.tümceye kadar olan

kısımda bu sorunun yanıtını görmekteyiz. Karın oluşum aşamalarının anlatıldığı bu bölümde yazar kişileştirmeye başvurmuştur. İnsana ait özellikler kar'a aktarılarak "belki de aslına dönmek istiyor", "tekrar su damlası olmayı hayal ediyor" gibi tümcelerle bu anlatım tamamlanmıştır.

33. ve 34. tümcede metnin aynı zamanda kahramanlarından olan anlatıcı ve arkadaşlarının kar yağışından duydukları memnuniyet ifade edilirken sonraki tümcelerde kar topu oynadıklarını ve devamında dinlenmek amacıyla da kardan adam yaptıklarını belirtmiştir. 37. tümceden itibaren kardan adamın giydirilip kuşatılması ve çocukların hayal güçlerine göre kardan adamı şekillendirme üzerine kurdukları diyaloglara yer verilmiştir. Yazar bu kısımda okuyucuyu yaratıcı ve özgün düşünmeye sevk eden konuşmalar oluşturmuştur. 37. tümceden sonuç bölümünün giriş cümlesi olan 111. tümceye kadar çocukların kardan adamın giydirilmesi ile ilgili olan fikirleri ve bu fikirlere karşılık verdikleri tepkiler işlenmiştir. Murat, kardan adamın boyunbağının kendisinden olacağını söylediğinde Alper "kalemi de benden" ifadesiyle yaptıkları kardan adamın klasik bir kardan adam olmayacağını sinyalini vermiş oluyor. Alper'in kalem fikri, arkadaşları tarafından "elinde kalem olan bir kardan adam hiç görmedim ben" tümcesiyle önce tuhaf karşılanıyor, ancak bu cümleye karşılık Alper'in "iyi ya ilki bizimki olacak" şeklinde verdiği cevapla arkadaşlarının zihninde de bir kıvılcım olmuş olacak ki onlar da Alper'e katılıyor ve birbirinden farklı düşünceler ortaya atıyorlar. Bununla beraber kardan adamın okuryazar olması, içinde bulunduğumuz iletişim çağından uzak kalmaması için eline bir de cep telefonu, dizüstü bilgisayar verilmesi konusunda fikirler üretiliyor. Daha sonra Alper bu malzemeleri bulmak için arkadaşlarının yanından ayrılıyor, elinde tükenmez kalem ve birkaç zeytinle geri dönüyor. Arkadaşlarından biri şaşırarak "ama bu zeytinler siyah değil, yeşil" tepkisini veriyor. Bu tepkinin cevabı metnin başlığını oluşturuyor. Arkadaşları Alper'in siyah zeytin bulamadığını düşünse de Alper yine hayal gücünün yönlendirmesiyle ve farklı bir bakış açısıyla yaklaşarak bütün kardan adamların kömür gözlü olmak zorunda olmadığını, kendi kardan adamlarının "yeşil gözlü kardan adam" olacağını dile getiriyor. Devamında kardan adama gözlük takılması fikri ileri sürülüyor ve sonrasında çocuklar bunlarla yetinmeyip hayal dünyalarının sınırını zorlayarak kardan adamın okuryazar olmasının yeterli olmadığını, onun bilim adamı olması gerektiğini söylüyorlar. Yazarın burada kullandığı ifadeler hem okuyucu kitlesi olan çocuklara; sürekli büyük düşünceleri gerektiği, hayallerini dile getirmekten çekinmemeleri ve bu hayallerin arkasından gitmeleri gerektiği yönünde hem de yetişkinlere; çocukların fikirlerini ve düşüncelerini küçümsememeleri, hafife almamaları konusunda ders verir niteliktedir. Metin, araştırmaya ve öğrenmeye sevk edilen çocukların farklı ve yaratıcı düşüncelere sahip olacakları ne kadar üretken bir düşünce dünyasına sahip olurlarsa kendilerini de o düzeyde gerçekleştirebilecekleri yönündeki fikirleri akla getirmektedir. Çünkü metinde bahsi geçen çocuklar gökbilimlerine merak salmış, bu konuyla alakalı araştırmalar yapmış ve hatta ülkelerinde olmayan bir uzay araştırma merkezi için hayıflanarak kendi hayal dünyasında bu

merkezi açıp bir de buna isim vermiştir. Bu merkez Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan NASA'nın bir benzeridir. Metnin devamında Temel, astronot olmak istediğini ve uzaya giden ilk Türk astronotu olma ve ilk Türk uzay mekiğini fırlatma hedefini dile getirir. Ancak dikkati çeken bir şey vardır. Temel öylesine söylemez bu düşüncelerinin hiçbirini. Her şeyi araştırmıştır. Gelecekte olmak istediği meslekle ve önüne koyduğu amaçlarla ilgili önceden ansiklopediler karıştırmış, araştırmalar yapmıştır. Füzeyi fırlatmak için Türkiye'de uygun olan yerleri belirlemiş, bunu belirlerken de fay hattı olmayan bir bölge olması gerektiği bilgisini edinmiş, füzesine de yine araştırmaları doğrultusunda bir isim koymuştur. Yazar yine burada da çocukların araştırmaları yoluyla bilgi aktarımı yaparak füzeyi fırlatma rampalarının kurulum yerlerinin belirlenirken dikkat edilecek hususlar ve ilk Türk astronomi bilginlerinden olan Biruni hakkında bilgiler vermiştir. Bu bölümde son olarak çocuklar, kardan adamların da astronot olmaya haklarının olduğunu ifade ederler. Ancak onların zaten su damlasıyken mekiğe ihtiyaçları olmadan buharlaşıp gökyüzüne yükseldiklerini hatırlarlar ve metin sonuç bölümüne geçer. Metnin sonuç bölümünde çocuklar "yeşil gözlü, bilgin" kardan adamlarını güneşin insafına bırakıp evlerine dağılmışlardır.

Metin baştan sona günlük hayatta karşılaşılabilen bir olayla beraber verilmek istenen dersin ince bir şekilde işlenmiş hâlidir. Yazar etkileyici bir cümleyle giriş yaptığı bu hikâyesinde yetiştirilmesi gereken, gelişmek için ihtiyaç olan çocukların portresini çizmiştir. Yazar sahip olunması gereken düşünce dünyası ve bu düşünceleri uygulamak için yapılması gerekenleri (araştırarak öğrenme) hikâyenin bütününde okuyucuya sezdirerek bir nevi özendirerek vermiştir. Yaratıcı düşüncelerin çocuk gerçekliğine uygun olarak işlendiği bu metin hem ders kitabında yer aldığı Doğa ve Evren temasına hem de hitap ettiği yaş grubunun düzeyine uygun bir anlatıma ve görüntüye sahiptir.

Kaynakça / Reference

- Aksan, D. (1982). *Dilbilim seçkisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydın, İ. (2012). İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın 'duygular' temasında yer alan okuma metinlerine metindilbilimsel bir yaklaşım. *Turkish Studies*, 7(3), 381-407.
- Aydın, İ. ve Torusdağ, G. (2013). Lamartine'in "Göl 'Le Lac" şiirine metindilbilimsel bir yaklaşım. *Turkish Studies*, 8(10), 105-114.
- Aydın, İ. ve Torusdağ, G. (2014). Türkçe öğretimi çerçevesinde yazınsal bir metin çözümleme örneği olarak Refik Halit Karay'ın garip bir hediye'si. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(4), 109-134.

Can, R. (2012). *Ortaöğretim öğrencilerinin yazılı anlatımlarında paragraf düzeyinde bağdaşıklık ve tutarlılık* (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara).

Erişim adresi:
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Dilidüzgün, Ş. (2008). *Türkçe öğretiminde metindilbilimsel bağlamda uygulamalı bir yaklaşım*. (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul). Erişim adresi:
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

Dilidüzgün, Ş. (2013a). Yeni eleştiri bağlamında metindilbilimsel çözümlenmelerle Cevat Şakir'i anlamak. *Turkish Studies*, 8(13), 811-827.

Dilidüzgün, Ş. (2013b). Metindilbilim dersinin Türkçe öğretmen adaylarının okuma etkinlikleri geliştirme yetilerine etkisi. *Turkish Studies*, 8(1), 1239-1258.

Dilidüzgün, Ş. (2017). *Metindilbilim ve Türkçe öğretimi-Uygulamalı bir yaklaşım*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Ergin, M. (1999). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayın.

Günay, D. (2007). *Metin bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Halliday, M. A. K. and Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. Longman Halliday, Michael Alexander Kirkwood ve C. M. I. M Mathiessen. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Routledge.

Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Karatay, H. (2014). *Okuma eğitimi kuram ve uygulama*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Keklik, S. ve Yılmaz, Ö. (2013). 11. Sınıf öğrencilerine ait öyküleyici metinlerin bağdaşıklık ve tutarlılık açısından incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4), 139-157.

Özkan, B. (2004). Metindilbilimi metindilbilimsel bağdaşıklık ve Haldun Taner'in onikiye bir var adlı öyküsünde metindilbilimsel bağdaşıklık görünümleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 167-182.

Poçan, T. (2017). Sait Faik'in Dülger Balığının Ölümü adlı öyküsünde göstergelerin anlambilimsel izlekler ışığında incelenmesi. *Sanal Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 27-45.

Püsküllüoğlu, A. (2015). *Edebiyat sözlüğü*. Ankara: Arkadaş Yayınları.

Şenöz Ayata C. (2005). *Metindilbilim ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Temizkan, M. (2016). Türkçe dersi öğrenci çalışma kitaplarındaki okuma etkinliklerinin metin yapısı açısından değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(1), 31-52.

Torusdağ, G. (2013). Metindilbilime genel bir bakış ve metindilbilimsel bir çözümleme örneği olarak Ömer Seyfettin'in "İlk Cinayet'i". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 54-86.

Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Vardar, B. ve Güz, N. (1988). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: ABC Kitabevi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

